

Nenad Živanović,
Nebojša Randelović,
Danica Piršl

Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja – Niš

SINONIMIJA U TERMINOLOGIJI SPORTA

UVOD

Problematika savremene terminologije fizičke kulture, kao prakse, nauke, nastave i publicistike ima više aspekata: višeznačnost, prilagođenost internacionalnih termina gramatičkom sistemu jezika primaoca, pravopisnu korektnost...

Do neke standardizacije treba da se dođe kroz opis postojeće upotrebe termina, kroz njihovo proučavanje (sa upotrebne i jezičke strane) i kroz stručnu raspravu o eventualnom predlogu, koji bi se, u idealnom slučaju, mogao odnositi na tzv. službenu terminologiju (u nauci, nastavi i, delimično, u publicistici).

O nekim aspektima aktuelne problematike savremene terminologije fizičke kulture biće reči u daljem tekstu zasnovanom na istraživanju koje je sprovedeno sa ciljem da se utvrde neke osnovne karakteristike terminologije fizičke kulture.

Kao materijal za istraživanje poslužile su kako proste, tako i složene terminološke jedinice (opštenaučne, međugranske, uskostručne) dobijene metodom sistematskog odabira iz odgovarajućih stručnih knjiga posvećenih određenim sportskim igrama (košarka, odbojka, rukomet, fudbal). Razmatrani materijal sadrži 887 pojedinačnih reči i 3458 sintagmi iz oblasti razmatranih sportskih igara.

Istraživanje je bilo usmereno na sagledavanje postojećih termina koji su u upotrebi u analiziranom materijalu. Kao specijalni materijal istraživanja poslužili su termini uzeti iz odgovarajućih stručnih knjiga i udžbenika koji se koriste kao literatura za pripremanje ispita iz odgovarajućih sportskih igara na Fakultetu sporta i fizičkog vaspitanja u Nišu (Joksimović, 1997); (Marković, 1997); (Jovanović - Golubović, i Jovanović, I. 2003); (Tomić, D., i Nejić, 2004);) Njihova značenja mogu da pomognu korisnicima da odrede odgovarajuće pojmove predstavljenog terminološkog polja. Analizi su bili podvrgnuti termini koji su sačinjeni iz jedne, dve i više komponenti. Opšti obim obuhvaćenog materijala čini preko 1000 strana teksta. Kao informacioni izvor za dobijanje neophodnih saznanja iz oblasti terminologije odgovarajuće stručne oblasti „sportske igre“, bila je korišćena različita stručna literatura.

Kada je u pitanju odnos reči i pojma sa aspekta uređivanja terminosistema, onda se posebna pažnja posvećuje pojavi koja je karakteristična za svaki jezik – pojavi jedno- i višeznačnih odnosa i veza znaka i onoga što označavamo, u takvim sistemskim odnosima u jeziku, kao što su: homonimija, polisemija, sinonimija, antonimija. Dok se u razgovornom jeziku ova svojstva znaka (reči) razmatraju kao nesporne vrednosti, dotle se u terminološkim sistemima ona ocenjuju kao nedostaci, pošto znakovni sistem terminologije treba da produkuje sistem predmetno-logičkih odnosa među pojmovima. Veza između znaka i označavanog pojma u jednom takvom sistemu bi trebalo da bude uzajmno jednoznačna: jedan označavani pojam – jedan znak i jedan znak – jedan ozna-

čavani pojam. Međutim, svaki terminosistem je podsistem književnog jezika, pa je zato terminima, kao i rečima opšte upotrebe, svojstvena asimetrija jezičkih znakova koja se ispoljava u sinonimiji, višeznačnosti, homonimiji i antonimiji

SINONIMIJA TERMINA

Ukupno značenje jedne reči određuju dve komplementarne komponente — osnovno i asocijativno značenje. Osnovno (ili, deskriptivno) značenje, predstavlja centralnu, obavezu i objektivnu komponentu, koja je zastupljena u znanju većine predstavnika određene jezičke zajednice. Na primer, osnovno značenje reči *plavuša* bilo bi ‘ženska osoba plave kose’, a reči *turnir*, u najkraćem, ‘takmičenje između većeg broja učesnika’.

S druge strane, asocijativno značenje, čini perifernu i subjektivnu komponentu, koja nije bez ostatka zastupljena u znanju većine predstavnika određene jezičke zajednice. Asocijativno značenje obuhvata čitav splet dodatnih informacija u vezi s primenljivošću reči u konkretnim situacijama od strane konkretnih govornika. Te informacije mogu se podeliti u tri grupe: na prvom mestu, geografske, tematske, interpersonalne i hronološke dimenzije objedinjene su u stilskom značenju, odražavajući funkcijsko-situacionu raslojenost jezika u celini; tako, pored svog osnovnog značenja, izvesna reč može biti svojstvena nekom užem ili širem geografskom prostoru (npr. vojvođanska, šumadijska, crnogorska, beogradska), nekoj tematskoj oblasti (npr. pesnička, medicinska, pravna, sportska), nekoj poziciji na skali interpersonalnih odnosa (npr. formalna, neformalna, žargonska), nekoj poziciji na hronološkoj ravni (npr. zastareva, zastarela, arhaična). Kao drugo, ispoljavanje različitih pozitivnih ili negativnih stavova i raspoloženja govornika spada u ekspresivno značenje; tako, reči mogu biti pohvalne, od milja, pejorativne, pogrdne, eufemistične. I na kraju, subjektivna reagoivanja govornika na objektivnu stvarnost — uključujući i reagoivanja na same reči, odn. njihovo istorijsko poreklo, dužinu, milozvučnost — odslikava konotativno značenje; ona su najbrojnija i najraznovrsnija, a uslovljena su najčešće iskustvom pojedinca, pa ih je otuda i najteže sistematizovati.

U svetlu ovoga postaje moguće da se definiše i pojam sinonimije. Ako se razmotre reči u sinonimskom nizu *pas, ker, kera, kuca, džukela* (kao i reči u ostalim sinonimskim nizovima u gornjem primeru), lako se može izvesti zaključak da je svima njima osnovno značenje istovetno — ‘domaća životinja karakteristična po sposobnosti da laje’. I upravo ta okolnost, istovetnost osnovnog značenja, predstavlja ključni kriterijum za uspostavljanje odnosa sinonimije: otuda, **sinonimima se nazivaju one reči koje dele istovetno osnovno značenje, i koje su po tome uporedive i međuzamenljive u pojedinim kontekstima.**

Pored ovoga, **sinonimi u datom nizu pripadaju istoj vrsti reči**, odn. svi su imenice (npr. *pevač, pojac, vokal, vokalni solista*), ili glagoli (*bojati se, plašiti se, groziti se, užasavati se*), ili pridevi (*go, nag, obnažen, golišav*), itd. Veoma je važno primetiti da sinonimija ne predstavlja odnos između reči kao forme, nego odnos između značenja reči — štaviše, **sinonimija je odnos između pojedinačnih značenja pojedinačnih reči u određenom kontekstu.** Recimo, reč *zemlja* sinonimna je s rečima *tlo* i *zemljište* u jednom svom značenju, s rečju *država* u drugom, a s rečima *pod* i *patos* u trećem, dok je reč *suv* sinonimna s rečju *kiseo* samo u jednom značenju, onom vezanom za opisivanje ukusa vina.

U stručnoj literaturi nema jedinstvenog opšteprihvaćenog određenja sinonima, kao što nema ni jedinstvenog prilaza za utvrđivanje sinonimnosti. Sinonimima se nazivaju reči sa istim značenjem, sa sličnim značenjem, reči koje označavaju jedan te isti pojam ili međusobno bliske pojmove, reči sa jedinstvenim ili veoma bliskim predmetnolozičkim sadržajem, reči jednake po nominativnoj vezi ali, po pravilu stilski različitih, reči koje su sposobne da u istom kontekstu (ili kontekstima) bliskim po smislu zamenjuju jedna drugu. U „Rečniku lingvističkih termina“ O. S. Ahmanove sinonimi se označavaju kao „oni članovi tematske grupe koji: a) pripadaju jednom istom delu govora, i b) koji su toliko bliski po značenju da je z a njihovu pravilnu upotrebu potrebno tačno razlikovanje njihovih semantičkih nijansi i stilskih svojstava“. T. G. Vinokur kaže da su sinonimi „reči jednog dela govora koji imaju leksička značenja koja se potpuno ili delimično poklapaju“. (Prema: Вакаръ, 2000: 3)

Sinonimi nazivaju istu stvar, ali je povezuju sa različitim nazivima i na taj način se kroz naziv otkrivaju različita svojstva date stvari. Pod sinonimima se podrazumevaju reči koje označavaju jedan isti pojam, reči koje su iste ili bliske po značenju, koje su na određeni način u datom međusobnom odnosu u jeziku i služe za detaljizaciju i razlikovanje finih smisaonih nijansi pojmova.

Pošto se u terminologiji sinonimi odnose na jedan objekat i pojam, koji samo različito imenuju, a nemaju stilsku funkciju (ili, bar ne bi trebalo da je imaju), to u tome i jeste glavna razlika između književnih i terminoloških sinonima. Zbog ovoga terminološke sinonime treba zvati dubletima a ne sinonimima, što se uglavnom čini.

Različiti nazivi za iste pojmove u terminologiji najčešće dolaze od različitih izvora nastajanja termina. Naročito je mnogo sinonima u terminologiji koja se stihijski razvijala, zatim kod još neuređenih terminologija, jer pri uređivanju terminologije teži se, gde god je to moguće, da se izbace sinonimi. U vreme obrazovanja svake nauke, odnosno nastajanja pojmova povezanih sa njom, ne postoji sistematičnost u odabiranju njihovih naziva, već se prihvataju onako kako ulaze u jezik.

U grupu sinonima mogu da ulaze i čvrste sintagme: umarati se, ostajati bez snage, iznemoći; uskoro, u bliskoj budućnosti;

UZROCI POJAVE SINONIMA

Više je uzroka za pojavu sinonima, odnosno termina-dubleta:

A) Paralelna upotreba domaćeg i pozajmljenog ili internacionalnog termina:

bod – *poen* (fr. point, .lat. punctum)

varka – *finta* (ital. finta, lat. fingere);

vrata – *gol*; (eng. goal);

vratar – *golman*; (eng. goalkeeper);

gipkost – *fleksibilnost*; (lat. Flectere);

dodavanje – *pas*; (eng. pass);

ekipa – *tim*; (eng. team);

jedanaesterac – *penal*; (lat. poenalis);

majica – *dres*; (eng. dress);

nogomet – *fudbal*; (eng. foot-ball);

nogometni klub – *fudbalski klub*; (eng. foot-ball);

odabir – *selekcija* (lat. selectio);

omladinac – *junior*; (lat. juniores);

čistač – *libero*; (ital. libero);

prekršaj – *faul*; (engl. foul);

pucač – *šuter*; (eng. shoot);

utakmica – *meč*; (eng. match);

čepovi – *kramponi*; (franc. crampon);

šampion, prvak – *as* (nem. As, lat. as);

B) Istovremeno funkcionisanje dvaju ili više pozajmljenica za jedan isti pojam:
- nisu zabeležene;

C) Primena naučnih termina uporedo sa terminima šire upotrebe (ovi drugi su često profesionalizmi):

degažman – degažiranje;

gipkost – elastičnost;

žonglerstvo – žongliranje;

odbrambeni zid – živi zid;

jedanaesterac – penal;

kontranapad – kontra;

pištaljka – zviždaljka,

prekršaj – faul;

rolanje – vreteno;

teren – igralište;

fudbalska cipela – kopačka;

čepovi – kramponi;

štitnik – kolenica;

šutirati – pucati;

D) Upotreba punog oblika termina i njegove složenice:

- nisu zabeležene,

E) Upotreba punog oblika i njegove složene skraćenice glasovnog tipa:

Fudbalski savez Srbije – FSS;

F) Uzrok sinonimije u terminologiji je i paralelna upotreba termina nastalih od vlastitih imena i njihovih varijanti obrazovanih prema klasifikacionom obeležju pojma:

- nisu zabeležene;

ZAKLJUČAK

Sinonimija ili dubletnost smatra se velikim nedostatkom terminoloških sistema, jer naučni stil zahteva tačnu formulaciju i pravilno shvatanje teksta, bez dopunskih objašnjenja. Međutim, bez obzira na sve zahteve za jednoznačnošću i odsustvom sinonimije, to nije lako postići i to ostaje samo kao tendencija dobro urađene terminologije date naučne oblasti. Navedeno istraživanje potvrdilo je da je u sportskoj terminologiji sinonimija raširena pojava a razlog za to treba tražiti kako u samoj prirodi jezika koji

teži ekonomisanju leksičkih sredstava, tako i u nedovoljnoj uređenosti terminološkog sistema sporta.

REFERENCE

- Верещагин Е. М., и Костомаров В. Г. (1990). *Язык и культура*. М. Вујаклија, М. (1954). *Leksikon stranih reči i izraza*. Београд: Prosveta.
- Головин Б.Н., Кобрин Р.Ю. (1987). *Лингвистические основы учения о терминах*. – М.: Высшая школа.
- Živanović, N. (2000). *Prilog epistemologiji fizičke kulture*. Panoptikum, Niš.
- Živanović, N. (1982). Jedinstvena stručna i jezička terminologija condicio sine qua non. *Fizička kultura*. br. 4, 350-351.
- Živanović, N. (1997). Terminological dilemmas of the profession. *FACTA UNIVERSITATIS series PHYSICAL EDUCATION*. Vol. 1- (No 4),. 7-13.
- Živanović, N. (1998). О говору струке. *VII međunarodni simpozijum FIS KOMUNIKACIJE u fizičkom vaspitanju, sportu i rekreaciji*. 14
- Janković, M., Stojković, V., i Janković, R. (1997). *Reči i izrazi u fudbalu*. Београд: Фудбалски савез Југославије.
- Jovanović - Golubović, D., i Jovanović, I. (2003). *Antropološke osnove košarke*. Niš: Grafika Galeb.
- Joksimović, S. (2002). *Teorija taktike i treninga u fudbalu*. Niš: Studentsko informativno izdavački centar.
- Klaić, B. (1988). *Rječnik stranih riječi*. Загреб: Накладни завод МН.
- Klajn, I. (2000). *Rečnik jezičkih nedoumica*, Београд: Српска школска књига.
- Klajn, I., i Šipka, I. (2007). *Veliki rečnik stranih reči i izraza*. Нови Сад: Прометј.
- Marković, S. (1997). *Rukomet – tehnika: praktikum*. Приштина: SIA.
- Milić, M. i Sokić, R. (1998). Рећи страног порекла у спорској терминологији у српском језику. *FACTA UNIVERSITATIS*. Vol.1- (No 5), 33-38.
- Prčić, T. (2002). Sinonimi u teoriji i praksi: isto ali ipak različito. *Jezik danas* 9: 14-20.
- Radić, S. (1984). *Naučno-tehnička terminologija*. Београд: Центар за multidisciplinarne studije Univerziteta.
- Randelović, N. (2004). *Problematika fizičke kulture na primeru fudbala*. neobjavljen magistarski rad, Niš: Fakultet fizičke kulture.
- Randelović, N. (2001). Terminologija i njen značaj za fizičku kulturu. *FIS KOMUNIKACIJE 2001*, 224-227
- Randelović, N. (2001). Рећи и њихов значај за комуникацију у физичкој култури. *FIS KOMUNIKACIJE 2001*. 203-204.
- Randelović, N. (2004). Potreba za unifikacijom terminologije u fizičkoj kulturi. Први српски конгрес педагога физичке културе и други европски конгрес FIEP. 122-125
- Randelović, N. (2005). Pojam sporta i sportske terminologije u srpskom jeziku. *SRPSKI SOKO*. br. 2, 42-44.
- Randelović, N. (2006). Strane reči u terminologiji fudbala u srpskom jeziku.

FIS KOMUNIKACIJE 2006. 322.-326.

- Реформатский А.А. (1961). Что такое термин и терминология. // *Вопросы терминологии*: Материалы Всесоюзного терминологического совещания. М., Суперанская А. В., Подольская Н. В., и Васильева Н. В. (1989). *Общая терминология – вопросы теории*. Москва: “Наука”.
- Tomić, D., i Nejić, D. (2004). *Odbojka*. Niš: Grafika Galeb.
- Tošović, B. (1996). *Stilistika glagola. Stilistik der Verben*. Wuppertal: Lindenblatt.
- Fulgozi, K. (1995). *Rukomet – leksikon stručnih termina*. Zemun: „KUM“.
- (1977). *Enciklopedija fizičke kulture*. Zagreb: Jugoslovenski leksikografski zavod.
- (1960). *Pravopis srpskohrvatskog jezika*. Novi Sad – Zagreb: Matica srpska – Matica hrvatska.

SYNONYMY IN TERMINOLOGY OF SPORT

Synonyms entitle the same thing, but they connect this with different names and in this way through the name they uncover different features of the same thing. Synonyms consider words which identify one unique concept, word which are the same or similar in their meaning, which are, in the some way, interlocked in the language and serve for enhance of details and making difference in fine nuances of concept meaning.

Different terms for the same concepts in terminology usually come from different sources of terms derivation. Especially, there is a lot of terms in terminology which developed spontaneously, thereafter in more unorganized terminologies because in the process of organizing of terminology is intend to push out the synonyms. In the time of constitution of each science, actually constituting of concepts related to it, there is no systematical approach in selecting of their denotation, but they are accepting as they come in to the language.

Key words: sport, synonymy